

DESPRE CLASELE AGRICOLE IN MOLDOVA

III.

Bălcescu ne afirmă că proprietatea mică exista în Moldova din veci, că în momentul descălecării cea mai mare parte din locuitorii ei erau moșneni sau *rêzeși*, și că: „fie-care a trebuit (?) să aibă moșia sa”.¹⁾

Noi am constatat că este cu totul improbabil ca proprietatea fonciară să fi existat în Moldova înainte de Bogdan, și că a trebuit să fie înființată de el.

Dacă documentele de carî ne-am servit până acum vorbesc numai de proprietăți mari și având chiar în cele mai multe cazuri forma unei proprietăți senioriale, de oare-ce ele se referă la sate locuite, nu este mai puțin adevărat că posedăm o numeroasă populațiune *rêzeșească*.

Acești *rêzeși* sunt proprietari pe locurile lor din generație în generație în virtutea unor acte adesea foarte vechi.

Din acest fapt s'a tras concluziunea împărtășită mai de toată lumea la noi, că proprietatea mică a existat tot-d'auna în Moldova. Unii, ca Bălcescu, au pretins că exista chiar înainte de fundarea Principatului; alții, că Dragoș și primii Domni au format sate de mici proprietari din soldații carî se distingeau în resboae, dând căpitanilor moșii întinse. În culegerile de documente publi-

cate până astăzi însă, nu găsim un singur act, anterior jumătății a doua a secolului al XVI-lea, care în mod direct sau indirect să ne vorbească de mica proprietate în sensul de proprietate țărănească.

Este de observat că sensul ce se dă astăzi cuvântului *rêzeș* este cu totul altul decât acel ce-l avea din vechime.

Astăzi înțelegem prin *rêzeș* un țeran, proprietar a unei mici întinderi de pământ care o cultivă cu mâinile sale sau cu ajutor de argați. În vechime *rêzeș* voia să zică *coproprietar* pe același hotar. De vreme ce mai tot-d'auna proprietatea era un sat, *rêzeșii* sau *coproprietarii* aceluși sat își exploatau părțile lor prin țeranii stabiliți pe partea lor.

Bălcescu, când vorbește de *rêzeși*, întrebunțează acest cuvânt în sensul ce i se dă astăzi, adică de proprietar țeran care își muncește singur pământul.

*

Având ocaziunea de a studia documentele a mai bine de trei-zeci moșii *rêzeșești*, posedate astăzi de *rezeși*, și acele a unui număr și mai mare de moșii carî au fost *rêzeșești* până în secolul al XVIII-lea, am fost nevoiți să ajungem la o concluziune cu totul deosebită de părerile de mai sus. Căci, atât din documentele proprietăților stăpânite astăzi de *rêzeși*, cât și din acele ale moșiilor carî în trecut au fost *rêzeșești*, am constatat că actele stabilind proprieta-

1) *Magazin Istoric*, vol. II, pag. 232.

tea sunt niște urice domnești prin cari Domnul hărăzește sau confirmă unui singur individ, sau la mai mulți frați, dar tot d'una unei singure familii, o posesiune teritorială. Mai în toate casurile posesiunea donată sau confirmată este un sat, și are, prin urmare, un caracter seniorial.

Vom cita spre dovadă documentele mai multor moșii rzeșești din județul Bacău.

I. **Moșia Negoieștii**, situată în valea Troțului, formă mai înainte un complex de vr'o 500) fălci, iar astăzi în vechile ei limite sunt cuprinse, pe lângă pământurile rămase rzeșilor din Negoiești la satele Negoiești și Căiuțu, și întregi moșiile Gărbovana și Valea-Sacă, cea mai mare parte din moșia Statului Bogdana, și parte din moșia Căiuțu.

1. Bogdan Vv. Lăpușneanu, 1570 Martie 19 (7078) întărește împărțirea făcută între Ana fata Gănesei, Petru Orăș, Ilie Orăș, Mateiaș, Brătuluș, Stanca, Maria și Tăbălăiasa, Toader Sofioiul, Sora și Malia, a dreptei lor ocine și moșii, un sat ce este la Troțuș, anume Negoiești, și jumătate de sat de Costești, *ce-a avu' o zălogitură moașa lor Cerna de la moșul Măriei-Sale, Ștefan Voevod bătrânul.* 1)

2. Adică eü Gavril Durlan dat-am acest adevărat zapis al meu la mâna cumnatului Dumitrașcu sin Toader Gheorghe rzeșul nostru, precum să se știe că având noi în partea noastră din Pețre Orăș, locul de crășmă, am făcut eü o crășmă la acel loc, și i-am dat cumnatului Dumitrașcu iarăș loc de crășmă alătura cu mine, însă peste drum de la vale; și când s'aü făcut acest zapis am fost și noi față:

- † Eü Tănase Durlan Vornic m'am tēplat.
- † Eü Toader Stoian ot tam m'am tēplat.
- † Eü Dobre martur.
- † Eü Toader Făcăoiariu.

VI 1774.

Eü Toader Agake am scris și iscălit mai sus.

Și eü Proca, aprod, fiind cu o poruncă acolo la Căiuț am fost la aceasta și sunt martur precum am zis. 2)

1) Un suret de pe acest uric, scris și încredințat de Uricariul Simion Keșku la 1742 se află în cartoanele Academiei române.

2) Originalul se află la Academia română.

3. Facem știre cu această mărturie a noastră că din luminată porunca Prea înalțatului Domnului nostru Măria Sa Grigore Alexandru Ghika Vv. am mers de am hotărît moșia Negoieștii, stringând toți rzeșii de Negoiești tineri și bătrâni. Din Căiuțul-Mic și până în hotarul Bogdanei de sus s'aü găsit 3363 stēneni, afară de 110 stēneni ce s'aü aflat un cot la Căiuți, care fiind bataștină s'a venit Sofieștilor fiind că Orășeștilor li s'a dat siliște Valea-Sacă; și la această bataștină din jos de la Căiuți să nu aibă rzeșii din Orășești a se amesteca fiind că lor li s'aü dat siliște în Valea-Sacă, după cum arată în hotarnică și incunjurare a moșiei Negoieștilor. Și am dat această mărturie la mâna lui Toader Agapie cu tot neamul Sofieștilor să-și stăpânească partea lor de moșie bataștină cu pace.

Let 7283 August 25.

Toader Lupul, Vornic de poartă, hotarnic.
Vasile. . . . Postelnicel, hotarnic.

4. Mărturie hotarnică de la Leon, Episcop al Romanului, din 15 Maiü 1781, prin care arată că mergând în urma cărței Domnului Constantin Dimitrie Moruz Vv. la satul Negoieștii de la ținutul Bacăului, ca să aleagă și să hotărească părțile de danie și de cumpăratură din hotarul Negoieștilor, și jumătate de Costești, ce le aü banul Neculai Roset și mănăstirea Bogdana, de părțile rămase rzeșilor, aü aflat precum urmează: Această moșie Negoieștii se împarte în opt bătrâni și anume:

1. Sofioiul,
2. Ilie Orăș,
3. Petru Orăș,
4. Mătieș,
5. Brătuluș,
6. Anița Tăbălăiasa,
7. Stanca,
8. Maria,

curmezișul moșiei măsurând 3560 stēneni. S'aü cercetat zapisele de danie a mănăstirei, și s'aü găsit bune și fără de pricină pe 405 stēneni; s'aü mai cercetat scrisorile de danie și cumpăratură a banului Neculai Roset, s'aü găsit bune și fără pricină pe 2523 stēneni, rămânând astfel rzeșilor 632 stēneni, cari li s'aü dat în douē

locuri împrejurul celor două sate unde își au așezările, Negoieștii și Căiuțul mic. 1)

5. Adică eu, Vasile Birul ot Bireștii, dat'am incredințat zapisul meu la cinstita mâna D-sale cuconului Neculai Roset, biv vel ban, precum de nimene silit nici asuprit, ci de a mea bună voie, i-am dăruit Dumi-sale dreaptă partea mea de moșie ce am în Negoiești, din *bătrânul* Ilie Orăș a cincea parte, partea mea ce o am baștină de pe strămoșul meu Ilie Orăș și de pe tatăl meu Ion. 2) 1785 Ianuar 30.

6. Adică eu Vasile Lepădat, care mai în jos m'am iscălit, dat'am adevărat zapisul meu întru cinstita mâna D-sale cuconului Neculai Roset biv vel ban, precum să se știe că de nimeni silit nici asuprit, ci de a mea bună voie am vândut D-sale trei-deci și cinci stânjeni de moșie ce am avut la baștină în hotarul Negoieștilor la ținutul Bacăului pe apa Trotușului, însă șapte stânjeni din *bătrânul* Mătieș ce am avut baștină de pe maică-mea Nastasia, fiica lui Dumitrașcu Cocel mare, iar două-deci și opt de stânjeni sunt din *bătrânul* Petru Orăș din partea Ilencului, partea de pe socru-mea Maria, femeia lui Ion Postolaki Bogde socrul meu. 3) 1782 April 2.

7. Adică eu Ancuța, fata lui Crăste Iepure, dat'am adevărat zapisul nostru întru cinstita mâna D-sale Vornicului Neculai Roset precum să se știe că de nimeni silită sau asuprită, ci de a mea bună voie am vândut D-sale 40 stânjeni moșie ce am avut de baștină în hotarul Negoieștilor din ținutul Bacăului pe apa Trotușului cu un vad de moară, ce sunt acești 40 de stânjeni în parte din *bătrânul* Sofioiul lângă hliza D-sale de moșie. 4) 1793 Martie 28.

1) Această mărturie este trecută într'o condică de documente a moșiilor Rădeana, Gerbovana, Valea-Sacă, Corbiș etc., care se află în posesiunea d-lui Eugeniū N. Donici în Iași. Fie-care document în parte este legalizat de Logofetul cel mare; condica este întărită de însuși Domnul Ion Sandu Sturza Vv.

2) Acest zapis este trecut la fila 6 a condiciei dăruite de D-l Emanoil Donici Academiei române.

3) Ibid, ibid.

4) Ibid, pag. 14.

Din aceste documente rezultă că moșia Negoieștii a fost amanetată pe la finele secolului al XV-lea de Ștefan cel Mare unei Cerna, 1) și că în a doua jumătate a secolului următor nepoții Cernei și-au împărțit-o între dênșii. În veacul XVIII-lea vedem o mulțime de proprietari, rezeși, cari toți se trag din cei opt moștenitori ai Cernei și cari vînd sau donează părțile lor mănăstirei Bogdana și banului Neculai Roset. În cazul de față este evident că atât parcelele dăruite sau vindute banului și mănăstirei, cât și cele rămase până astăzi în stăpânirea rezeșilor din Negoiești nu sunt alt-ceva de cât rezultatul împărțirilor succesive din generație în generație a moșiei zălogită de Ștefan cel Mare strămoașei lor Cerna.

Dacă nu ne-ar opri lipsa de spațiu am putea da aici întreaga spiță a neamului rezeșilor din Negoiești, cari astăzi trăiesc în satul Negoiești și cari se trag din Cerna. Credem însă că cele șapte acte citate nu pot lăsa în această privință nici o umbră de îndoială.

Acest mod de transformare a marelui moșii Negoieștii cu Costeștii în mulțime de parcele rezeșești este tipic pentru toate moșiile rezeșești din Moldova cu singura excepțiune că adesea în loc de un singur proprietar la început vedem mai mulți frați posedând moșia în indivisiune.

Acest proprietar primitiv este *moșul din care se trage* satul rezeșesc. Dacă au fost mai mulți proprietari, cari au posedat satul în indivisiune ei se numesc *moși*, iar cei d'întai cari au dobândit de la Domn un uric confirmând divisiunea satului între dînșii sunt numiți *bătrâni*. În cazul moșiei Negoieștii, Cerna este *moașa* neamului Negoieștilor, iar nepoții ei: Sofioiul, Ilie Orăș, Petru Orăș, Mătieș, Brătuluș, Anița Tăbălaș, Stanca și Maria sunt *bătrâni* cari impart satul. Fie-care rezeș își *trage* partea lui de moșie *după* cutare sau cutare bătrân al cărui coboritor, este precum am văzut în actele 5, 6, 7 de mai sus.

*

1) Moșia Negoieștii cu jumătate din Costești era proprietate particulară a lui Ștefan cel Mare, care poseda pe Valea Trotușului un însemnat domeniu cuprîndînd moșiile Borzești, parte din Onești, Pătrășcani, Rădeana, Costești și Negoiești.

Am constatat același mod de transformare din *proprietate mare* primitivă în proprietate parcelară rezeșească, în urma împărțirilor succesive, la toate moșiile rzeșești a căror documente am avut ocaziune să le studiam.

*

Documentele moșiei Fântânelele ne dau un exemplu foarte interesant despre această transformare a proprietății fonciare la noi.

II. **Moșia Fântânelele** din județul Bacău are astăzi o întindere de opt mii fălci (cu locurile date foștilor clăcași) și se compune din *douăzeci de moși deosebite*: Fântânelele, Hemeiușul, Birăeștii, Gârlenii, Iteștii, Păstrăveștii, Lespezi, Hălășeni, Mireștii, Saca, Arămeștii, Părtăneștii, Vlăsineștii, Bășanii, Săcătura, Luncanii, Mânăileștii, Malurile, Obrejeștii, Trebeșul de sus.

Aceste trupuri erau odată cu totul independente unele de altele, și-și aveau titlurile lor de proprietate deosebite.

Trupul Fântânelele, care a dat numele său întregului complex, era odată *de ocol de târgul Bacăului*, și până la începutul veacului al XVIII-lea nu vedem pe proprietarii acestui sat mai stăpânind alte hotare pe împrejur. Pe la începutul secolului trecut, Ioniță Aslan, proprietarul Fântânelelor, cumpără trupurile megieșite: Hemeiușul, Birăeștii și Mânăileștii. Mihai Racoviță la 1719 confiscă, în urma complicității lui Ioniță Aslan la revolta rudei sale Vasile Ciaurul, aceste patru sate și le dă lui Ilie Catargiu spre despăgubire pentru jaful ce suferise din partea răsculaților la satul său Răcăciunii. Pe urmă aceste patru sate sunt date de zestre de Ilie Catargiu fiicei sale, când o căsătorii cu Vasile Roset, care mai cumpără de la rzeșești o parte din trupurile megieșite. Celelalte sunt adăogite de fiul lui Vasile Roset, Lascaraki, și de ginerele acestuia, Constantin Cantacuzino. ¹⁾

¹⁾ Archiva moșiei Fântânelele, a Principesei Lucia de Schönburg-Waldenburg.

Pachetul *Fântânelelor*:

Ispisoc pe pergament de la Alexandru Iliăș Vv. din 28 August (7140) 1632.

Mărturie de la Alexandra, văduva Visternicului Ursaki, din 23 Mart (7196) 1688.

Carte de judecată de la Constantin Neculai Mavrocordat Vv. din 24 Mart (7251) 1743.

Nefindu-ne cu puțință de a cita aicea toate documentele, în număr de aproape șapte sute cari compun archiva moșiei Fântânelele, vom cita numai cele mai importante a fie-cărui trup.

1. *Gârlenii*. Satul Gârlenii a aparținut la începutul veacului al XVII-lea lui Bălan Visternicelul, și la 1762 *rzeșești de Gârlenii* vând Hatmanului Vasile Roset a lor dreaptă ocină și moșie, satul Gârlenii, *ce le este baștină și cumpăratură de la moșul lor Bălan Visternicelul*, după cum arată ispisocul cel vechiu de la Eremia Vodă, și ei această moșie o vând drept 150 lei bani gata. ¹⁾

2. *Săcătura*. Alexandru Lăpușneanu dă slugilor sale credincioase Petru Armașul și fraților lui Crăciun, Dumitru și Giurgiu un loc din pădure, o poiană ce se numește Săcătura Trebeșului în ținutul Bacăului cu tot venitul.

Alexandru Constantin Mavrocordat Vv. în anul 1784 întărește cumpăraturile făcute de Vornicul Lascaraki Roset a părților *rzeșilor* din Săcătura, *strănepoții lui Giurgiu și a lui Crăciun, arătând toată spița neamului lor*.

Prin alte zapise *rzeșii* ce se trag din Petru și Dumitru vând și ei părțile lor lui Lascaraki Roset. ²⁾

3. *Păstrăveștii*. Stan Păstrav cumpără în anul (6960) 1452, drept 60 zloți tătărești satul Păstrăveștii, *amendouă coturile (обла кути)* de la Ștefan, nepotul lui Bogdan.

La finele secolului trecut *rzeșii* de Păstrăvești, vind succesiv toate părțile lor lui Vasile Roset și fiului său Lascaraki. ³⁾

4. *Lespezi* sau *Plopoasa*. Moise Movilă Vv. întărește în anul 1634 lui Pătrașcu Boldescu satul Plopoasa.

La 1752 Miron Boldescu vinde lui Vasile

¹⁾ Ibidem. Pachetul *Gârlenilor*.

Carte slavonă de la Eremia Movilă din (7107) 1599.

Ispisoc slavon pe piele, cu pecetea de ceară, de la Radu-Vodă din 16 Mart (7126) 1618.

Zapisul rzeșilor din Gârlenii din 1 Octobrie (7271) 1762.

²⁾ Ibidem. Pachetul *Săcăturii*.

Ispisoc slavon pe pergament din 9 April (7065) 1560.

Hrisov de la Alexandru Constantin Mavrocordat Vv. din 19 Sept. 1784.

Mai multe zapise a rzeșilor de la finele secolului trecut.

³⁾ Ibidem. Pachetul *Păstrăveștilor*.

Ispisoc pe pergament de la Alexandru Vv. din 9 August 6960 (1452).

Mai multe zapise a rzeșilor din a doua jumătate a secolului trecut.

Roset toate părțile sale din Plopoasa sau Lespezi, și în urmă alți Boldești, prin diferite zapise, vind și ei părțile lor din Plopoasa lui Vasile Roset. 1)

5. *Vlăsinești*. Irimia Movilă întărește lui Mihailă Bolat și fiilor săi German, Simion, Condrea, Petru și Crăciun o bucată de pădure la Vlăsinești, ce le-a fost danie de la Petru Vv. și pentru care au dat lui Petru Vv. doi cai buni.

La finele secolului al XVIII-lea Lascaraki Roset cumpără succesiv toate părțile *rêzeșilor* de Vlăsinești. 2)

6. *Petru Vv.* întărește fraților Hilea, Mihail, Toader, Crăciun și Ilea, satul *Mănăilești* la Bacău pe Bistrița, fiind că au dat patru cai buni pentru Domnie (1579).

Vasile Lupu întărește vânzarea făcută de Simion și de neamurile lui, strănepoți lui Crăciun și Hilea, a nouă părți din satul Mănăilești lui Neniul vel Vornic drept 50 taleri.

În anul 1695 Toader și Iancul, *rêzeși*, vind *un bătrân* din Mănăilești lui Grigoraș Arapu, care mai cumpără și părțile celorlalți *rêzeși*.

La începutul secolului al XVIII-lea Ion Aslan cumpără de la Arăpești satul Mănăilești, care în urma răscoalei lui Vasile Ciaurul este confiscat de Mihaï Racovița odată cu Fântânelele și dat lui Ilie Catargiu. 3)

1) Ibidem. Pachetul *Lespezilor*.

Suret de pe carte slavonă din 30 Iuniu (7110) 1602.

Carte slavonă de la Moisi Movilă din 5 Februar (7142) 1634.

Zapisul lui Miron Boldescu din 24 August (7260) 1752.

Mărturia dată de mai mulți boieri lui Lascaraki Roset, 25 August 1795.

2) Ibidem. Pachetul *Vlăsineștilor*.

Carte slavonă de la Irimia Vodă din 4 Iuniu (7106) 1593.

Mai multe zapise de vânzare a *rêzeșilor* de Vlăsinești de la finele secolului al XVIII-lea.

3) Ibidem. Pachetul *Mănăileștilor*.

Carte slavonă de la Petru Vv. din 8 August (7087) 1579.

Carte slavonă de la Iancu Vv. din (7088) 1580. Ispisoc pe pergament de la Ionașcu Vodă (7089) 1581.

Zapisul lui Toader și a Iancului din 23 Iuliu (7203) 1695.

Carte de judecată de la Constantin Neculaï Mavrocordat Vv. din 24 Mart (7251) 1743.

7. *Bășeni*. Gașpar Vodă întărește satul Bășeni nepoților și strănepoților lui David Comisul, cari au venit jeluind și aducând un ispisoc de la Ștefan Tomșa Vv. prin care se zice că David Comisul au stăpănit acel sat Bășeni după diresa de la Alexandru Vv. cel Bun, și acel dires au ars în casa lui Isaia Visternicelul.

În cursul secolului al XVIII-lea se constată că satul Bășeni era stăpănit de mai mulți proprietari *rêzeși*, car-și vind și-și schimbă părțile între ei.

În anul 1766 Nastasia fiica lui Neculaï Hrisoverghi dăruiește lui Vasile Roset zestreă ei, a treia parte din Bășeni; și la 1777 Toader Muste vinde lui Ion Cantacuzino două treimi din Bășeni. 1)

8. Pipou și frate-său Costea Birovici cumpără, în timpul lui Ștefan Vv. fiul lui Alexandru cel Bun, de la Mihail Mosaic, drept 60 galbeni satul *Birăești* pe Bistrița.

La finele veacului următor Ion Vodă cel cumplit întărește satul Birăești strănepoților lui Coste și Pipou Birovici, enumerându-i pe toți (peste două-șeci).

La începutul secolului al XVIII-lea Constantin Duca Vv. dă jupănesei lui Ionița Aslan carte domnească ca să fie tare și să ție o parte din moșia Birăești, partea despre Vasile Postelnicul.

În cursul veacului trecut vedem pe *rêzeși* de Birăești judecându-se între dênșii, până ce ei vind mai toate părțile lor lui Lascaraki Roset și fraților săi.

O parte din Birăești a rămas *rêzeșească* până astăzi și este stăpănită tot de ur-

1) Ibidem. Pachetul *Bășenilor*.

Suret de pe ispisoc slavon de la Gașpar Vv. 13 April (7128) 1630.

Carte slavonă din 8 Mai (7136) 1628.

Suret de pe ispisoc slavon de la Moisi Movilă 7 Oct. (7140) 1632.

Mărturia boierilor lui Vasile Lupu, 26 Iuniu (7148) 1640.

Ispisoc slavon de la Vasile Lupu, 29 Iuniu (7148) 1640.

2 cărți slavone de la Vasile Lupu din 5 Febr. și 3 Iuniu (7152) 1644.

Zapisul Nastasiei Adam din 25 Febr. (7274) 1766.

Zapisul lui Toader Muste din 29 Mai 1777.

mașii lui Costea și Pipou Birovică. 1)

9. *Malurile*. Acest trup nu a fost împărțit nici odată. Din vechime era domnesc, apoi proprietate a familiei Bucium; și din acte putem constata că a rămas în posesiunea acestei familii până la sfârșitul secolului al XVII-lea. 2)

Credem de prisos a mai resuma documentele celor-lalte trupuri a Fântânelelor, a căror cuprins ar fi numai o repetare a celor de mai sus cu nume proprii și date schimbate. Vedem deci că toate trupurile acestui complex au fost la început proprietăți deosebite, având fie-care uricele sale proprii, și că actele primitive atribuie proprietatea fie-cărui din aceste trupuri unei singure persoane în cazul siliștelor Gârlenii, Fântânelele, Pastrăvești, Lespezi, Bășeni, Malurile; iar mai multor frați în cazul siliștelor Săcătura, Vlăsinești, Mânăilești și Birăești.

Afară de trupurile Fântânelele și Malurile, cari n'au fost împărțite nici odată, vedem că cele-lalte în cursul timpului devin proprietăți *răzeșești* și la urmă, de la finea secolului al XVII-lea până la finea secolului următor, aceste proprietăți *răzeșești* dispar pentru a forma cu încetul marea moșie Fântânelele.

De câte ori am studiat actele unei moșii mari din Moldova am constatat același proces de formațiune ca și pentru Fântânele: la început mai multe proprietăți deosebite;

1) Ibidem. Pachetul *Birăeștilor*.

Suret de pe ispisoc de la Ștefan Vv. din 24 Februar (6954) 1446.

Suret de pe ispisoc de la Ioan Vodă din 14 Mart (7082) 1574.

Zapis slavon a șoltuzului de Bacău din 5 Mai (7118) 1610.

Carte domnească de la Constantin Duca Vv. din 15 Mart (7210) 1702.

Carte domnească de la Constantin Neculai Mavrocordat Vv. din 27 Ianuar (7251) 1743.

Carte domnească de la Matei Ghica Vv. din 27 Mart (7262) 1754.

Un șir de zapise de vânzare a răzeșilor către Lascaraki Roset.

2) Ibidem. Pachetul *Malurilor*.

Ispisoc pe pergament de la Ion Vodă din 20 Iuliu (7079) 1571.

Ispisoc pe pergament de la Eremia Movilă din 11 April 7109.

Carte slavonă pentru a pute aduce oameni străini în satul Malurile de la Eremia Movilă, fără loc nici dată.

după o curgere oare-care de timp, acele proprietăți se impart în parcele *răzeșești*, și în cursul secolului trecut aceste parcele de pe toate proprietățile primitive sunt întrunite în marele complex care-l vedem subsistând astăzi. Vom arăta mai jos care au fost cauzele acestor transformațiuni.

*

Ni s'a adus dăunăzi de către un răzeș din satul Nadișa o traistă de documente, care ne-au permis a reconstitui atât întreaga genealogie a răzeșului cât și istoria moșierilor Nadișa și Boșotenii de pe Tazlău.

III. În anul 1424 Alexandru cel Bun întărește lui Toader și lui Ilie un loc pe Tazlău cu tot hotarul cum l'au hotărit Giurgea Globnicul. 1)

Ștefan cel Mare la 1497 întărește cumpărătura lui Ion Nadiș a satului Nadișa de la Mihul Berescu drept 60 zloți tătărești cu toate hotarele cum le-au stăpănit Toader și Ilie. 2)

Bogdan Lăpușneanu la August 1571 întărește vânzarea făcută de Simion sin S... nepot lui Mușu, strănepot lui Ion Nadiș, lui Trifu și femeii sale Tudosiei, drept 100 zloți tătărești a unei a două-spre-zecea parte din a patra parte, din trei părți o parte. 3)

Petru Voevod (Șchiopul) întărește lui Stan, Previzan, Steleja și Salomon, strănepoții lui Ion Nadiș satul Nadișa cu vechile hotare cum le-a hotărit pan Giurgea Globnic. 4)

Din actele ulterioare se constată că răzeșii actuali se trag din acești patru bătrâni, Stan sau Stănilă, Previzan, Steleja și Salomon.

IV. Ștefan cel mare întărește Marinei, ficei lui Berescu a sale drepte ocini satele Bereștii, Boșotenii și Nășoiești, care toate se află pe Tazlău, cu toate hotarele lor. 5)

Mărturie hotarnică de la Stolnicul Miha-

1) Ispisoc pe pergament de la Alexandru cel Bun din anul 6932. Se află la moș Ion Berilă la Nadișa.

2) Suret de pe ispisoc de la Ștefan cel Mare din 8 Mart (7005) 1497. Ibidem.

3) Ispisoc pe pergament cu pecetea de ceară de la Bogdan Vv. din August (7079) 1571.

4) Suret de pe ispisoc de la Petru Vodă. Ibid.

5) Suret de pe ispisoc de la Ștefan cel Mare din 16 Ianuar 6999 (1491).

laki Dinaki din 10 Ianuar 1783: In ce chip are să se împartă moșia Boșotenii, dovedind *fie-care din rzeșii din ce bătrân se trage și câtă parte are să ia, care împărțeală s'au făcut după porunca Domnului Alexandru Constantin Vv.*

După cercetarea ce s'au făcut scrisorilor găsite la rzeșii s'au dovedit că această moșie se împarte pe trei bătrâni anume: Buzdugan i Păstrav și Mândru; și după măsura ce au făcut banul Neculai Roset, Serdaru Ventura și Grigore Beldiman Vornic de Poartă la velet (7283) 1775 Iulie 29, arată prin hotarnica D-lor Sale, cum că au ieșit peste tot în curmezișul moșiei 903 stânjeni Gspd. pentru trei bătrâni; iar împărțindu-se să vine de tot bătrânul câte 301 stânjeni; și bătrânul Buzdugan să împarte pe 4 feciori ai lui anume: Stanca, Cerna, Popa și Gavril; din care fiind că Gavril au ieșit sterp, are să se împartă în trei părți; iar bătrânul Păstrav se împarte în trei părți pe trei: Băloș, Ifrim și Brătleanu, feciorii lui; cum și bătrânul Mândru se împarte în șapte părți pe șapte neamuri ce să trag dintr'insul după cum s'au putut dovedi din scrisori și arătările tuturor rzeșilor, căci acest bătrân nu s'au putut ști cu adevărat și cu încredințare câți feciori au avut, dar s'au dovedit că nepoții sau strănepoții lui așa s'au împărțit pe șapte părți depre cum *s'au dovedit că și între alte hotare de moșii unde intră acest bătrân Mândru, tot pe șapte părți se împarte.* 1)

Apoi urmează un izvod de câți stânjeni să cuvine fie-cărui neam de rzeși, izvod de care ne-am servit pentru a forma tabloul de mai jos.

Constatăm din acest act că satul Boșotenii se împărțea în trei bătrâni, Buzdugan, Păstrav și Mândru, *care stăpâneau și în alte hotare.* Am constatat din actele aduse de Ion Berilă că satele Bereștii și Nășoștii, megieșite cu Boșotenii se împart și ele în câte trei bătrâni ce se numesc Buzdugan, Păstrav și Mândru.

Având în vedere că Marina Berescu era proprietara acestor sate Boșotenii, Bereștii

și Nășoștii, conchidem că acești bătrâni Buzdugan, Păstrav și Mândru sunt fii sau urmași, dar în orî ce cas moștenitori ai Marinei Berescu, mai ales că toți rzeșii ne au declarat că ei se trag din Marina Berescu.

Rzeșul care ne-a adus aceste acte este rzeș atît în hotarul Nadișa, unde posedă 17¹/₂ stânjeni, cât și în hotarul Boșotenii unde stăpânește 6 stânjeni. El se trage și din Ion Nadiș și din Marina Berescu.

Alăturăm aici spița neamului său cum am aflat'o din zapisele și țidulele ce ni le-a arătat pe lângă actele de care am făcut mențiune, precum și un tablou de împărțirile succesive a hotarului Boșotenii.

Din spița neamului lui Ion Berilă constatăm că el, care posedă astăzi 17¹/₂ stânjeni în Nadișa și 6 în Boșotenii, este urmașul direct atît al lui Ion Nadiș, proprietar unic al satului Nadișa, a cărui hotar avea o lărgime de 1776 stânjeni, cât și a Marinei Berescu singură proprietară a satelor Bereștii, Boșotenii și Nășoștii.

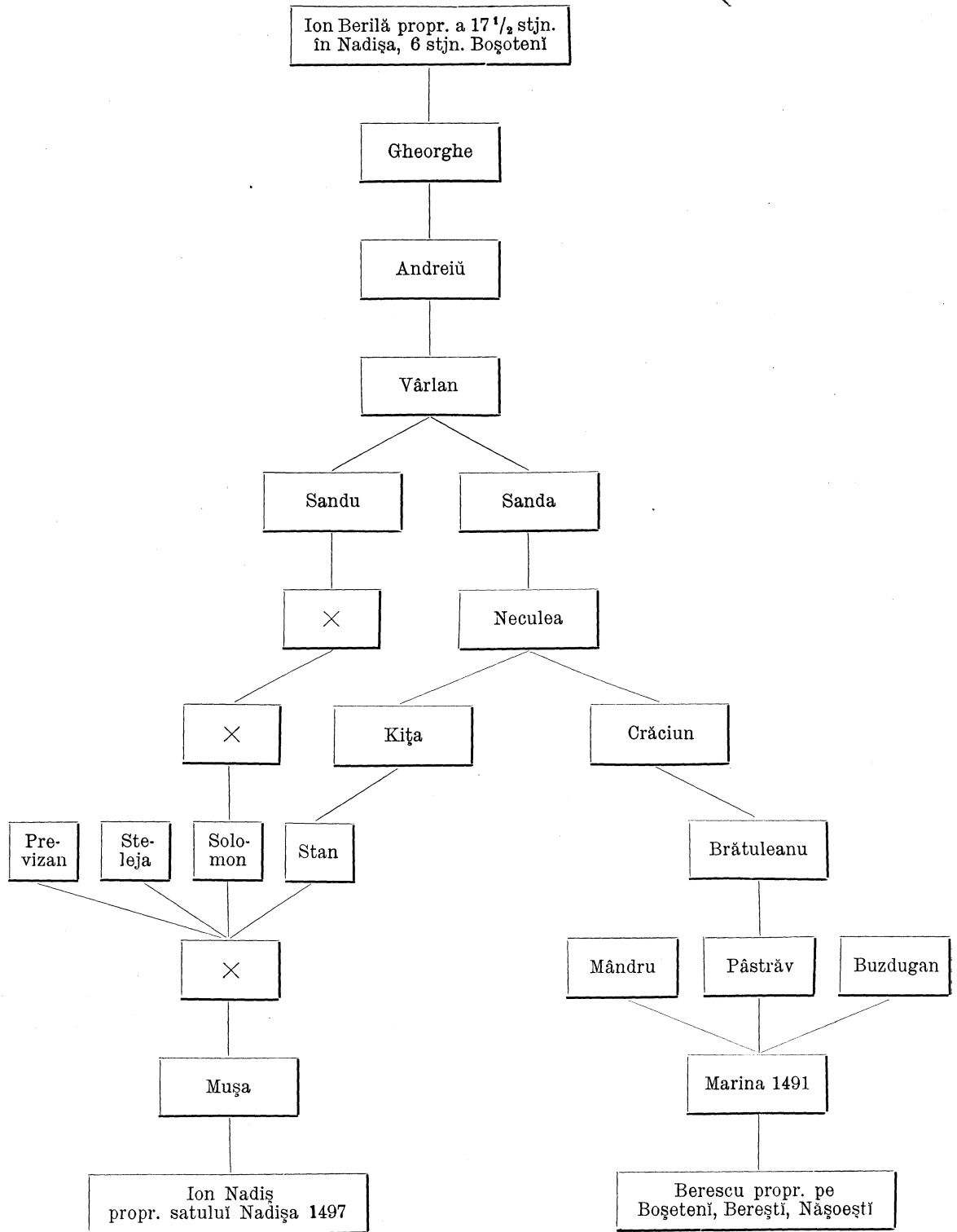
Vedem că din o proprietate a cărei lărgime era de 903 stânjeni, împărțirile succesive, în curs numai de zece generații, de la Marina Berescu până la Ion Berilă, au redus partea acestuia la o lărgime de 6 stânjeni, și sunt hlize cu mult mai înguste decît cea a lui Ion Berilă. Vom întreba acum pe acei cari cred că rzeșii de astăzi sunt urmașii unor coloni de țărani proprietari stabilite de vechii Domni: Oare la ce lărgime ar fi redusă astăzi partea lui Ion Berilă dacă Marina Berescu în loc de a fi singură proprietară a întreg hotarului Boșotenii, ar fi făcut parte dintr'o colonie de două-zeci proprietari țărani și ar fi posedat prin urmare numai 45 stânjeni?

Parcelele ar fi reduse la o lărgime atît de minimă în cât pe ele n'ar putea exista nici casă, nici măcar nu s'ar pute întoarce plugul!

Și în cazul de față împrejurările au fost defavorabile îmbucătirei, căci hotarul Boșotenilor este destul de întins, și proprietarul primitiv Marina Berescu a avut numai trei copii.

Prin urmare, chiar faptul că rzeșii actuali sunt niște mici proprietari cari și cultivă ei singuri pămînturile, este o dovadă că strămoșii lor, proprietari primitivi a acelor sate, n'au putut să facă parte dintr'o

1) Copie de pe mărturia Stolnicului Mihalaki Dimaki, legalisată de Logofetia cea mare la anul 1825 Mart 3.

colonie de cultivatori cărora vechii Domni hărăzise acele hotare. Căci, în acest cas, în urma împărțirilor succesive în curs de atâtea generațiuni, parcela fie-cărui rzeș de astăzi ar fi redusă la o întindere care adesea nu s'ar pute măsura de cât cu ajutorul vernierului său a catetometrului.

*

O idee greșită care are curs la noi este că imobilele donate sau întărite de vechii Domni erau foarte întinse.

Noi ne-am convins că hotarele satelor din vechime, departe de a cuprinde întin-

deri mari, nu cuprindeau în de obște de cât o întindere care astăzi de abia s'ar califica de moșie de mijloc, și n'ar trece peste câteva sute de fălci.

Marile domenii cari le vedem existând astăzi sunt compuse după chipul Fântânelor de un număr oare-care de *siliști* sau *trupuri* cari în vechime erau posedate de osebii proprietari în virtutea unor acte cu totul deosebite.

Precum am văzut, moșia Fântânele de o întindere totală de 8000 fălci, este compusă din douăzeci de trupuri de moșii.

Moșia Darabaniî din județul Dorohoi, având o întindere totală de 7184 fălci se compune din nouă moșii deosebite: Darabaniî, Ciorbeniî, Podraga, Pustiu, Lozeniî, Cornești, Georgești, Voicăuți, Miclinți.

Moșia Deleniî, din județul Botoșaniî, având o întindere totală de 11.000 fălci se compune din un-spre-zece trupuri deosebite: Deleniî, Rușii, Heleşteu Strimba, Pășcaniî, Ozănești, Slobozia, Singeap, Porcovaciî, Bojica, Maxut, Marginea.

Moșia Pășcaniî, din județul Suceava, cu o întindere totală de 7750 fălci, se compune din două-spre-zece trupuri deosebite: Pășcaniî, Conțești, Valea-Sacă, Topilele, Boștineii, Găstești, Sodomeniî, Brătești, Vatra, Fântânele, Lunca, Blăgești.

Moșia Slobozia Zorleniî, din județul Tutova, cu o întindere totală de 4969 fălci, se compune din opt trupuri deosebite: Slobozia, Bujoreniî, Zorleniî, Borăști, Grijaloviî, Negoiești, Bacșinești, Bălăceniî.

Moșia Iepureniî, din județul Tutova, având o întindere de 4002 fălci, se compune din zece trupuri deosebite: Epureniî, Ciocănești, Valea Moaștei, Horgești, Valea Pietroasa, Puțulenii, Valea Bratului, Bursuciî, Solomonei și Șoldaniî.¹⁾

Se mai poate constata că întinderea posesiunilor teritoriale aflătoare în una din văile principale a țării, adică: pe Siret, Prut, Nistru, Moldova, Suceava, Bistrița etc. erau cele mai mici. Devenea mai întinse pe podișurile și dealurile cari despart aceste văi, și la munte cuprindeau mai tot-d'auna întinderi mari, de miî de fălci.

Iată o dovadă că chiar la începuturile Domniei moldovene văile principale ale țării

aveau o populație deasă, de oare-ce proprietatea era foarte divizată pe acele văi, și că numai la munte populația era mai rară, fiind-că numai acolo găsim proprietăți de o întindere mare: *latifundia*. În complexul Fântânele, trupurile Birăești, Păstrăvești, Hălăseni, Bășeni, Mânăilești, situate pe malul Bistriței, sunt cu mult mai mici de cât cele-lalte cari sunt mai departe de vale.

Este evident că cu cât hotarele acelor sate au fost mai mici, cu atât mai repede, în urma divisiunilor succesive, s'a operat transformarea lor în proprietăți parcelare din ce în ce mai mici.

La început proprietarul satului, precum vom constata într'un studiu viitor, să folosea de dijma tuturor fructelor produse de țărani stabiliți în sat, precum și de venitul morilor și a crîșmelor. Fiii și nepoții lui exploatau părțile lor într'același mod; însă după o curgere de timp mai mare sau mai mică, în urma împărțirilor repetate, nu mai rămânea pe partea fie-cărui decât un număr cu totul neînsemnat de țărani, poate doi sau trei. Atunci venitul din dijma produsă de acei doi sau trei țărani, măcinatul pâinei lor la moara stăpânului și venitul crâșmei alcătueau o sumă cu totul neînsemnată. Proprietarul a cărui părinte nu fusese cu mult mai bogat de cât el și care se *țărănise* prin traiul în mijlocul sătenilor și sub povara greutăților materiale, vădînd că țărani supuși lui scoteau din pământurile lor de zece ori cât el dădea lui, era împins de împrejurări să gonească din sat pe acei supuși ai lui și să se apuce singur cu ajutorul unor argați de cultura pământului. Iată cum s'au format rzeșii (în sensul ce se dă astăzi acestui cuvînt).

După o nouă curgere de timp mai mare sau mai mică, după importanța proprietății, urmașii primitivi ai proprietarului, deveniți țărani-prorietari, vedeau și ei parcelele lor reduse prin împărțiri noi la întinderi din ce în ce mai mici și pe care nu se mai puteau hrăni. Să îndeplinea atunci un fel de selecțiune: rzeșii cei săraci vindeau părțile lor celor mai bogați și se duceau să s'așeze pe vr'o moșie boerească sau mănăstirească. Rzeșii rămași în sat urmau cu împărțirile sau cu judecățile înainte, pînă miseria și de prea multe ori fraudă sau

1) Archiva Creditului funciar rural.

violenta îi silea să-și vîndă parcelele unui boier megiaș; și acei dintr'ensii cari rămăneau în sat deveneau supușii, vecinii său clăcașii boierului.

Cu cât hotarul a fost mai mic cu atât mai repede au trecut urmașii proprietarului primitiv prin aceste trei stadii: proprietari exploatănd moșia prin ajutorul sătenilor stabiliți pe ea, țărani-proprietari și în fine țărani stabiliți pe moșia altuia.

Pe când rzeșii de pe moșiele mai mici, aflătoare în văile principale, încep a se împuțina de la a doua jumătate a veacului al XVII-lea, rzeșii de la munte, stăpâni pe locuri întinse, rămân neatinși până la finele veacului trecut; și astăzi chiar cei mai mulți rzeși se găsesc la munte său prin dealurile cari despart valea Siretului de valea Prutului.

RADU ROSETTI.